

Bebyggelse lämningar vid Munktorps kyrka

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning Munktorp 71:1
Munktorps prästgård 1:68
Munktorps socken
Köpings kommun
Västmanlands län
Västmanland

Oskar Spjuth

Bebyggelseämningar vid Munktorps kyrka

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Fornlämning Munktorp 71:1

Munktorps prästgård 1:68

Munktorps socken

Köpings kommun

Västmanlands län

Västmanland

Oskar Spjuth

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2018

Omslag: Kyrkan i Munktorp sedd från söder.

Samtliga foton av Oskar Spjuth.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY)
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>

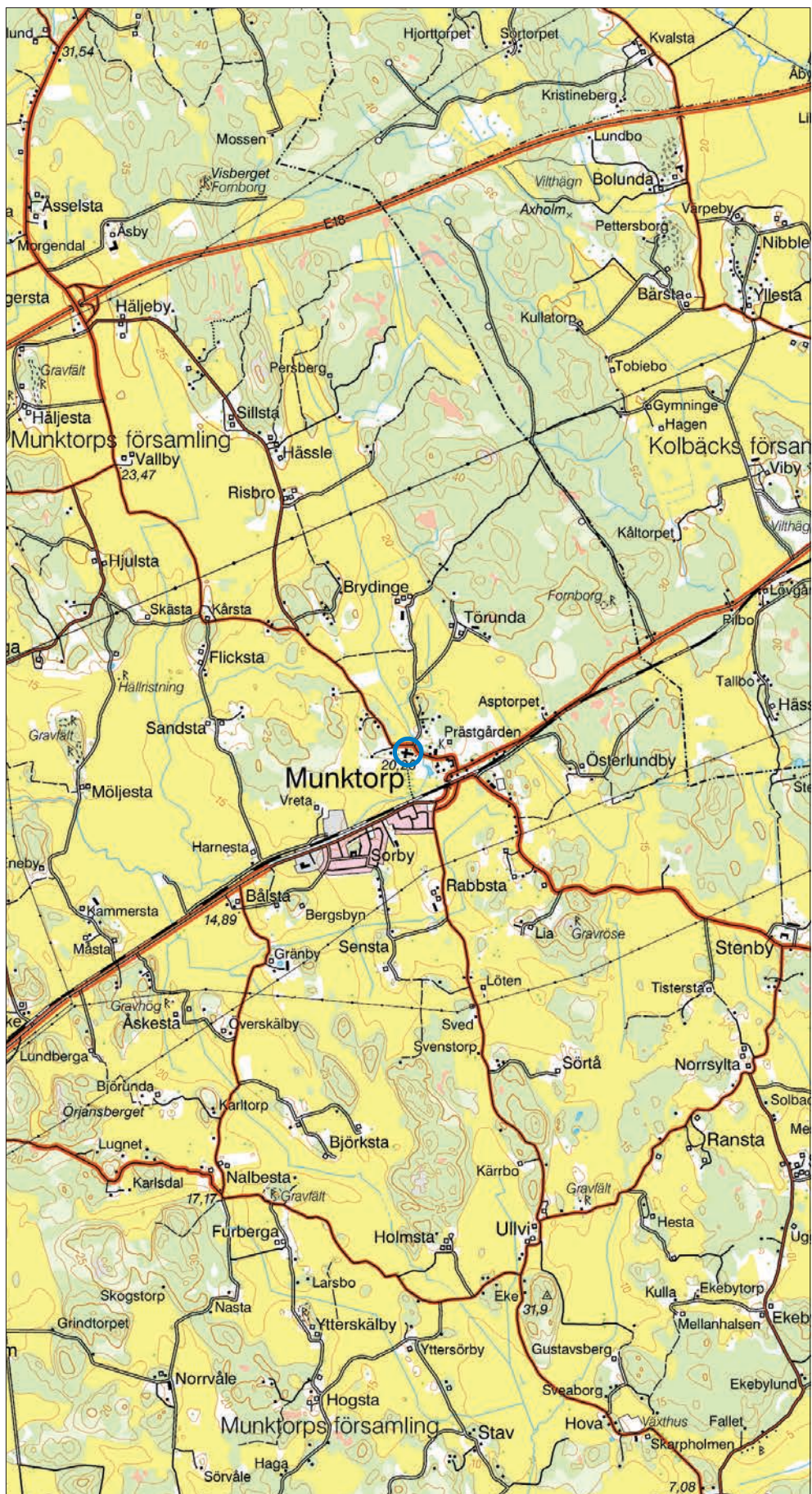
Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande 783956.

ISBN 978-91-7453-717-8

Tryck: JustNu, Västerås 2018

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	5
Natur- och kulturmiljö	5
Undersökningens förutsättningar	8
Undersökningsområdet	8
Tidigare undersökningar	9
Syfte, metod och genomförande	9
Undersökningsresultat	10
A1. Friliggande stenrad	11
A2. Stengrund	12
Analyser	13
Tolkning och diskussion	14
Utvärdering	14
Referenser	15
Tekniska och administrativa uppgifter	16
Bilagor	17
Bilaga 1. Schakttabell	17
Bilaga 2. Anläggningstabell	18
Bilaga 3. Vedartsanalys	20
Bilaga 4. ¹⁴ C-analys	21

Figur 1. Undersökningsplatsens läge markerat med en blå ring. Utdrag ur Gröna kartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

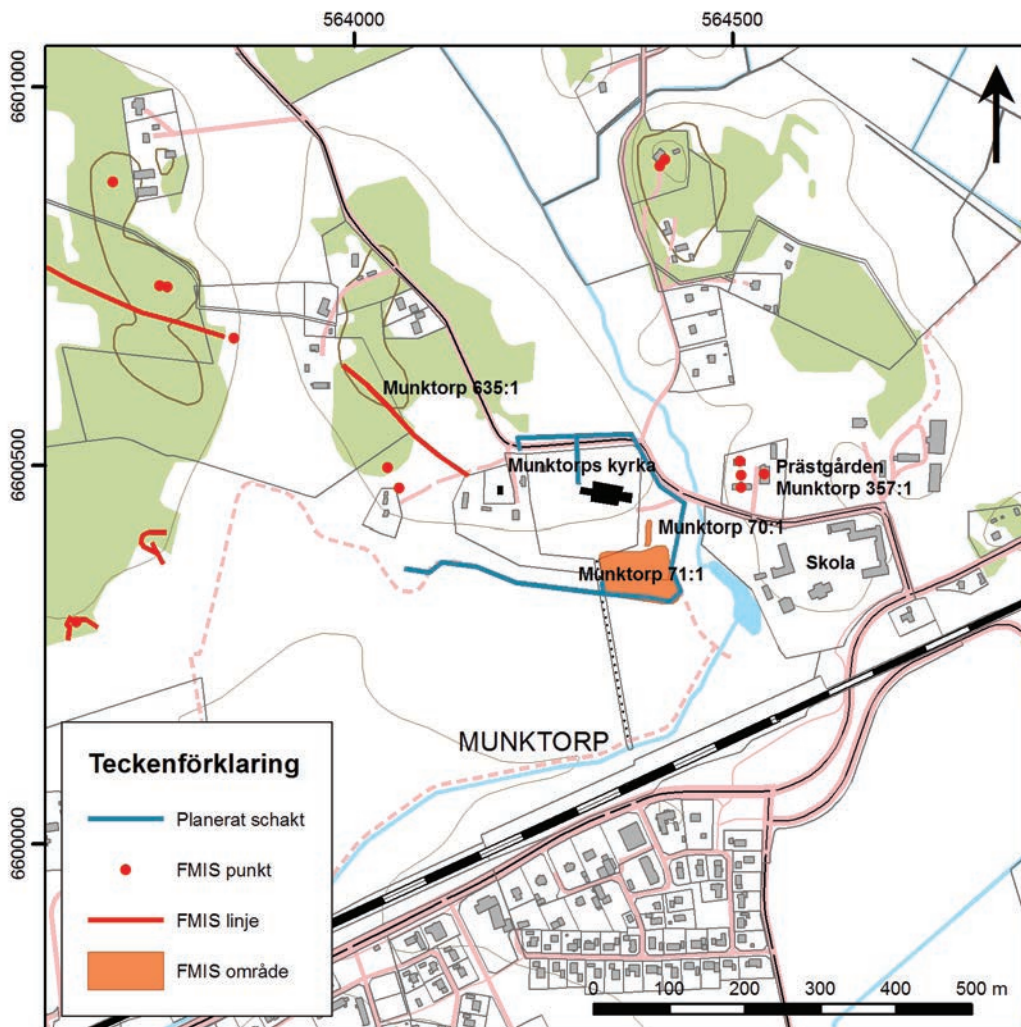
Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) utförde under 2018 en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning intill Munktorps kyrka. Anledningen till undersökningen var att nya kablar lades ner intill gravfältet Munktorp 70:1 och gårdstomten Munktorp 71:1, samt att schakten var planerade att gå över kyrkogården i Munktorp. I utkanten av Munktorp 71:1 påträffades två stenkonstruktioner i form av en dränering och en stengrund. Direkt ovanpå stengrunden låg ett brandlager från vilket en grankvist skickades för ¹⁴C-analys. ¹⁴C-analysen gav en datering till mellan 1660 e.Kr. och nutid (95,4% säkerhet).

Inledning

I samband med ledningsdragning för nya elkablar runt Munktorps kyrka i maj 2018 utförde Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Schaktningen var planerad att dras igenom Munktorps kyrkogård och fornlämningen Munktorp 71:1, gårdstomt, söder om kyrkogården (figur 1–2). Totalt schaktningsövervakades en sträcka på 195 meter med ett schaktdjup på mellan 0,6 och 0,8 meter. Mälarenergi Elnät AB har beställt och bekostat den arkeologiska undersökningen, efter beslut av Länsstyrelsen i Västmanlands län. Oskar Spjuth, som var projektledare för den arkeologiska undersökningen, har utfört fältarbetet och även sammanställt denna rapport.

Natur- och kulturmiljö

Undersökningsområdet låg söder om Munktorps kyrka i en småkuperad slättbygd med bördig åkermark. Munktorps kyrka är troligen från 1200-talet. Traditionell historieskrivning har menat att den västra delen av kyrkan, den så kallade Davidskyrkan, är äldre och härstammar från 1100-talet, men byggnadsdelen kan också ha tillkommit senare som en förhall (Hammarskiöld 2006). Vid en byggnadsantikvarisk inventering 2017 uppskattades åldern på de äldsta delarna av taklaget i Davidskyrkan till senmedeltid eller 1500-tal (Skanser, manus). Under 1500-talet utvidgades kyrkan med två sidoskepp och ett nytt kor och på 1700-talet vitkalkades kyrkan både in- och utvändigt. Tornet fick sitt nuvarande utseende i mitten av 1800-talet efter att ett blixtnedslag 1790 förstört den gamla spiran (figur 3, Hammarskiöld 2006).

Figur 2. Den planerade sträckningen för schaktet visas här tillsammans med registrerade lämningar ur Riksantikvarieämbetets digitala fornlämningsregister (FMIS) mot bakgrund av digitala Fastighetskartan (förenklad). Skala 1:10 000.

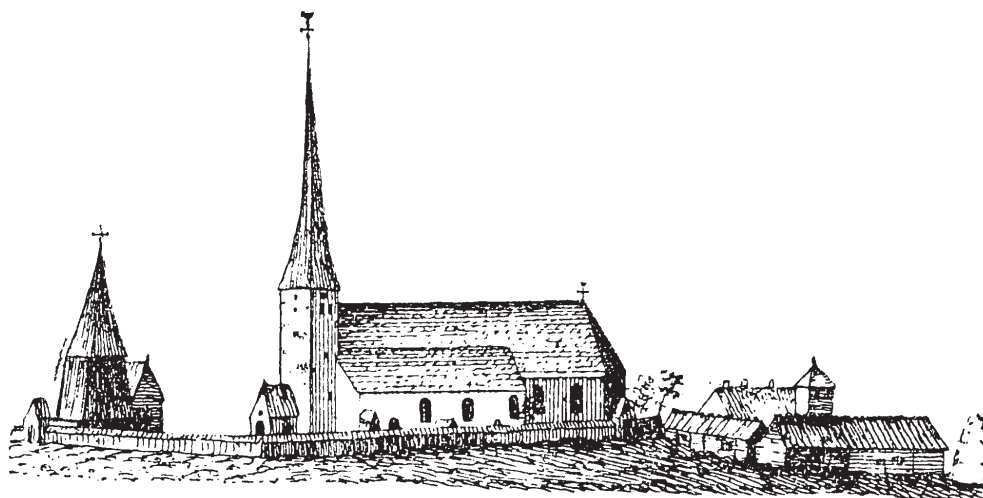

Figur 3. Munktorps kyrka sedd från nordväst.

Öster om kyrkan ligger prästgården, Munktorp 357:1, som är från åtminstone 1700-tal (Hammarskiöld 2006:2). Byggnadslämningar som är synliga inom gårdstomten Munktorp 71:1, söder om kyrkogårdsmuren, har uppfattats som en äldre prästgård och avbildades av Olof Grau 1754 (figur 4–5, Grau 1754:281). Väster om kyrkan ska en nu knappt synlig kyrkstig, Munktorp 635:1, ha gått.

Munktorp 70:1 utgörs av fem stensättningar direkt i anslutning till kyrkogårdsmuren, vilken byggts ovanpå åtminstone delar av några av dem. Ulf Alström har hävdats att ytterligare gravar kan ses invid bäckfåran nordöst om kyrkan (Alström 2007:6). Dessa gick dock inte att identifiera vid tillfället för 2018 års undersökning.

Området är även i övrigt rikt på fornlämningar i form av stensättningar och gravfält från förhistorisk tid, liksom senare tillkomna agrara lämningar och husgrunder.

Figur 4. Munktorps kyrka avbildad 1754. Byggnaderna till vänster sammanfaller väl med platsen för de synliga byggnadslämningarna i Munktorp 71:1 (ur Grau 1754:281).

Figur 5. Närbild på en av de synliga husgrunderna i fornlämning Munktorp 71:1. Till vänster i bild syns kyrkogårdsmuren och i bakgrunden den nuvarande prästgården. Foto från sydväst.

Undersökningens förutsättningar

Undersökningsområdet

Den arkeologiska undersökningen har gjorts längs en mindre grusväg som gått längs utkanten av gårdstomten Munktorp 71:1, sydöst om Munktorps kyrka. Syllstenarna från byggnadslämningarna var till stor del synliga i markytan. Området var beläget på en förhöjning i marken och var sporadiskt bevuxet med träd och buskar (figur 6).

Figur 6. Schaktning söder om fornlämning Munktorp 71:1. Schaktet gick längs en mindre grusväg. Foto från väster.

Tidigare undersökningar

År 2005 utförde Västmanlands läns museum en antikvarisk kontroll i samband med markundersökningar, i och runt om Munktorps kyrka, till följd av fuktproblem. En äldre mur påträffades i det norra sidoskeppet, troligen från ett medeltida sidokapell som rivits (Alström 2005). Vid dräneringsarbeten 2007 gjordes en ny antikvarisk kontroll av Stiftelsen Kulturmiljövård (KM). Schakten intill kyrkans grundmurar var sedan tidigare omrörda och grundmurarna täckta av betong varför en noggrann dokumentation inte var möjlig. Det konstaterades dock att grundmurarna för Davidskyrkan, som ansetts vara från 1100-talet, till stor del påminde om grundmurarna från 1500-talet. Fyra ben (mänskliga) som insamlats i de omrörda massorna runt om kyrkan ¹⁴C-analyserades. Det två äldsta proverna gav en datering till mellan 1220 och 1290 respektive 1220 och 1390 e.Kr. (95,4% säkerhet). Det yngsta provet gav en datering till mellan 1440 och 1640 e.Kr. (95,4% säkerhet) (Alström 2007).

Inga tidigare arkeologiska undersökningar har berört gravarna i Munktorp 70:1 eller gårdstomten Munktorp 71:1.

Syfte, metod och genomförande

Syftet med undersökningen var att löpande dokumentera de berörda delarna av fornlämningarna samt tillvarata fornfynd. Undersökningen skulle klargöra fornlämningarnas utbredning inom schakten, göra en bedömning av karaktär, mängd och bevarandegrad för påträffade kulturlager, anläggningar och fynd samt göra en preliminär datering och tolkning av fornlämningarna.

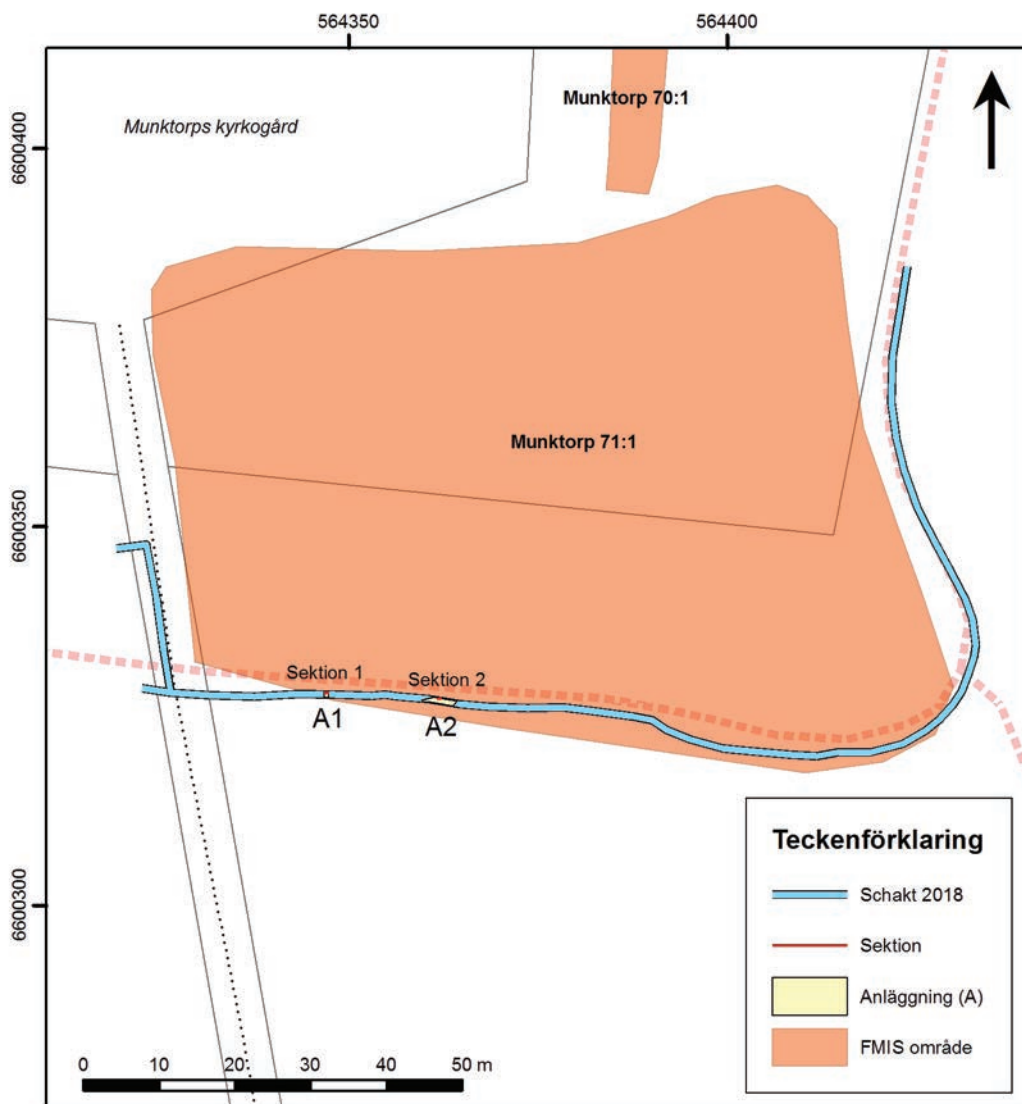
En arkeolog deltog vid schaktningen intill fornlämning Munktorp 71:1. Där det ansågs nödvändigt har schaktväggar och schaktbotten handrensats. Påträffade anläggningar har dokumenterats med plan- och sektionsritning i skala 1:20. Schakt och påträffade anläggningar har mätts in med RTK-GPS. Inga fynd påträffades vid undersökningen.

Ett prov av träkol (P1) skickades till vedartsanalys samt ¹⁴C-analys. Vedartsanalysen utfördes av Erik Danielsson, Vedlab, och ¹⁴C-analysen gjordes av Tandemlaboratoriet, Uppsala universitet. Syftet med ¹⁴C-analysen var att datera en anläggning. Vedartsanalysen användes som komplement för att avgöra materialet i det ¹⁴C-analyserade träkolet.

På grund av markförhållandena uteblev det planerade schaktet inne på Munktorps kyrkogård. Ingen schaktning har därför gjorts inne på kyrkogården.

Undersökningsresultat

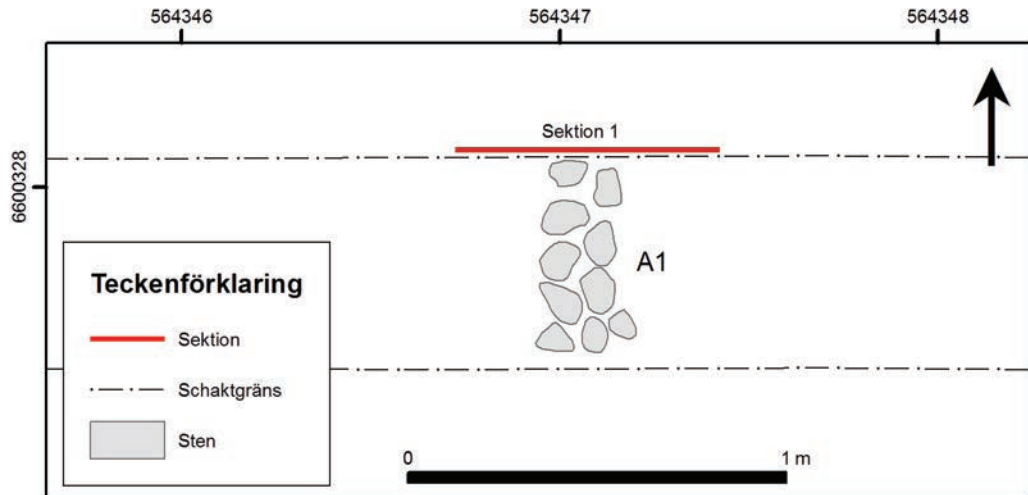
Vid schaktningen i utkanten av fornlämning Munktorp 71:1 påträffades två anläggningar i form av stenkonstruktioner (A1 och A2). Anläggningarna kan rimligen kopplas till de byggnadslämningar som syns ovan mark inom fornlämningsområdet (figur 7).

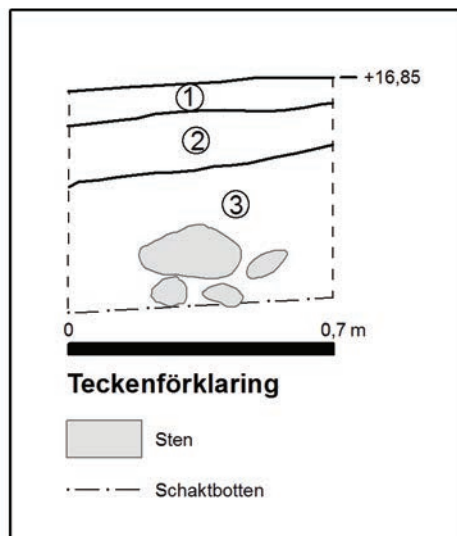
Figur 7. Schaktningsövervakad sträcka (schakt 2018) med påträffade anläggningar (A1 och A2) redovisade i relation till registrerade lämningar ur Riksantikvarieämbetets digitala fornlämningsregister (FMIS). Skala 1:1 000.

A1. Friliggande stenrad

Anläggning A1 bestod av en dubbel rad stenar, med en storlek på cirka 0,1 meter, som gick tvärs över schaktet i nord-sydlig riktning (figur 8–9). Stenraden var 0,2 meter bred och framkom till en längd av 0,5 meter, men fortsatte utanför schaktet i båda riktningarna. Ingenting indikerade att stenkonstruktionen utgjort en byggnadsdel, utan troligare är att stenarna utgjort en dränering.

Figur 8. Planritning över anläggning A1, stenrad. Lägret för sektion 1 markerat i plan. Skala 1:20.

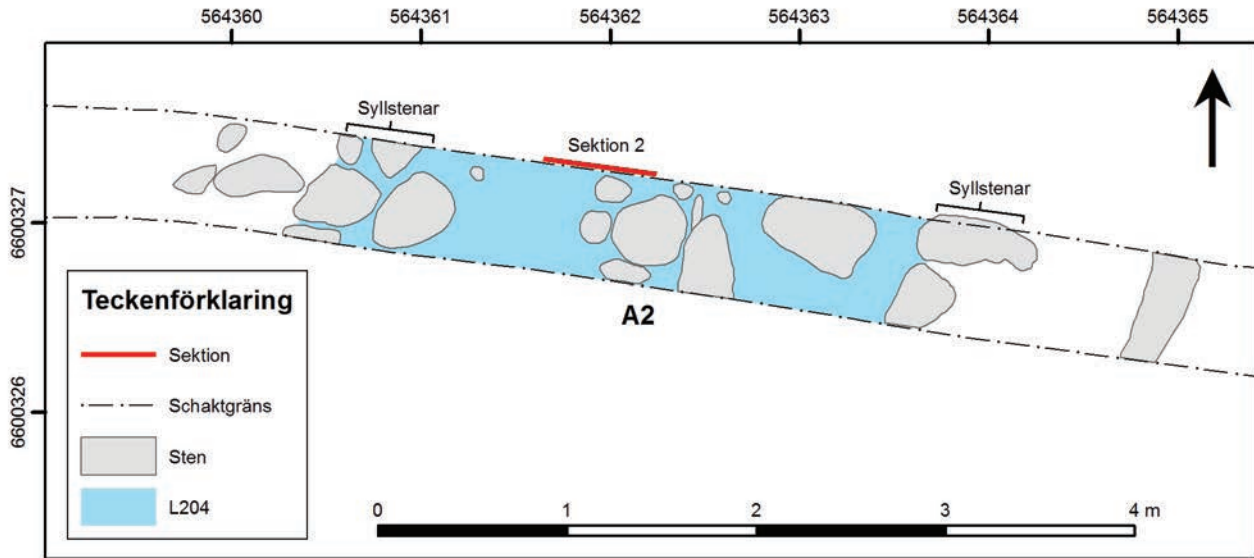
Figur 9. Sektion 1 visar A1 sedd från söder. Skala 1:20.

Lagerföljd:

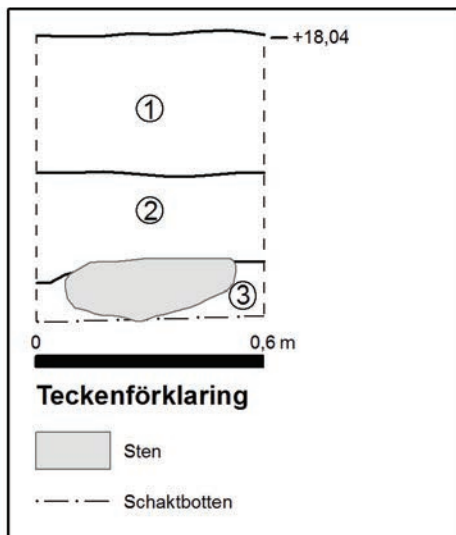
- 1) Grus. Konstruktionslager för väg.
- 2) Matjord.
- 3) Lera. Till synes steril undergrund. Ingen nedgrävning kunde identifieras.

A2. Stengrund

Anläggning A2 utgjordes av flera större stenar, från 0,1 till 0,6 meter stora (figur 10–12). Ett par av stenarna som bildar en linje i västra delen samt två stenar i den östra delen av anläggningen har tolkats utgöra syllstensrader till väggarna i en byggnad. Ovanpå stenarna låg ett brandlager av kol med intakta och enstaka förkolnade kvistar (L204). Stenarna var anlagda på ett lager av brun kulturpåverkad jord. Inga fynd påträffades i något av lagren. En förkolnad träkvist (P1) skickades för ^{14}C -analys från brandlagret L204.

Figur 10. Planritning över anläggning A2, stengrund. Läget för sektion 2 markerat i plan. Skala 1:40.

Figur 11. Sektion 1. Representativ del av A2 dokumenterad.

Lagerföljd:

- 1) Grus. Konstruktionslager för väg.
- 2) Brandlager L204.
- 3) Kulturpåverkad brun siltig lera.

Figur 12. Anläggning A2 sedd från väster. Brandlagret L204 har torkat upp i den skarpa solen och är vagt synligt i botten av schaktet.

Analyser

Ett prov av träkol tillvaratogs för analys (P1). P1 togs från lager L204 som bestod av kol. Provet skickades både för vedartsanalys och för ^{14}C -analys (bilaga 3–4). Provet bestod av en kvist från gran. Granen kan ha en hög egenålder och är inte idealisk för datering. I det här fallet bestod analysmaterialet av en kvist som ger en säkrare datering. Provresultatet från ^{14}C -analysen gav med 95,4% säkerhet en datering till mellan 1660 e.Kr. och fram till idag (tabell 1).

Tabell 1. Provsvar från ^{14}C -analys.

Prov	Lab nr	Kontext	Material	^{14}C -ålder BP	$\delta^{13}\text{C}$ ‰ VPDB	Kal 1 sigma	Kal 2 sigma	Anmärkning
P1	Ua-59118	L204	Träkol (gran)	157±28	-25,3	1660–1700 e.Kr. 1720–1780 e.Kr. 1790–1820 e.Kr. 1910–1950 e.Kr.	1660–1890 e.Kr. 1910–2020 e.Kr.	–

Tolkning och diskussion

De två påträffade anläggningarna i utkanten av fornlämning Munktorp 71:1 har sannolikt tillhört bebyggelsen där och utgjorts av ett dräneringsdike och en mindre byggnad. Dateringen ger ett stort tidsspann, men kan betyda att det rör sig om byggnader som fortfarande stod på platsen vid Olof Graus besök kring mitten av 1700-talet. En okulärbesiktning av övriga byggnadslämningar inom fornlämningen, med knappt över-torvade syllstenar, indikerar även de en datering till 1700-tal eller senare. Att Munktorp 71:1 skulle vara resterna efter den prästgård som enligt Grau brändes av danskar under 1510–20-tal förefaller som mindre sannolikt (Grau 1754:284).

Utvärdering

Undersökningen har genomförts i enlighet med projektplanen och beslut från Länsstyrelsen i Västmanlands län. Någon tydlig avgränsning av fornlämningen har inte kunnat göras, men byggnadslämningar har bara påträffats inom den redan markerade fornlämningen, varför utbredningen bedöms som rimlig. De undersökta lämningarna har utgjorts av efterreformatoriska bebyggelse lämningar. Utifrån provresultatet går det inte att med säkerhet säga att den daterade anläggningen är äldre än 1850 e.Kr., även om detta inte heller kan uteslutas. Inga fynd påträffades.

Referenser

- Alström, U. 2005. *Munktorps kyrka*. Västmanlands läns museum rapport 2005:A23.
- Alström, U. 2007. *Munktorps kyrka II*. Kulturmiljövård Mälardalen rapport 2007:47.
- Hammar skiöld, R. 2006. *Munktorps kyrka*. Munktorps prästgård 1:71. Munktorps församling. Köpings kommun. Västmanlands län. Kulturhistorisk karakterisering. Västerås stift.
- Grau, O. 1754. *Beskrifning öfver Vestmanland. Dess städer, häradar och socknar*. Nytryck 1904. Västmanlands läns tidning. Västerås.
- Skanser, L. (manus), *Medeltida taklag i Västerås stift etapp I och II*. Stiftelsen Kulturmiljövård rapport.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM18073
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-1751-18, 2018-04-18
<i>Typ av undersökning:</i>	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
<i>Undersökningsperiod:</i>	Maj 2018
<i>Personal:</i>	Oskar Spjuth (projektledare)
<i>Landskap:</i>	Västmanland
<i>Län:</i>	Västmanland
<i>Kommun:</i>	Köping
<i>Socken:</i>	Munktorp
<i>Fastighet:</i>	Munktorps prästgård 1:68
<i>Fornlämning:</i>	Munktorp 71:1
<i>Fastighetskarta:</i>	66F 0GS Kolbäck
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6600328/Y564323 (SV änden av schakt 1)
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmätningssystem:</i>	RTK-GPS
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Inga utöver denna rapport.
<i>Fynd:</i>	Inga fynd påträffades.

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Längdxbredd (m)	Djup (m)	Area (m ²)	Topografiskt läge	Beskrivning	Anläggningar
1	195×0,5	0,6–0,8	98	Kuperad åkermark intill grusväg.	Smalt kabelschakt.	A1, A2

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anläggning	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning
A1	Stenkonstruktion	0,5	0,2	0,2	Linje av mindre stenar, två stenar i bredd.
A2	Stenkonstruktion	4,5	0,5	0,3	Sannolikt grundstenar från en byggnad.

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 18042

**Vedartsanalyser på material från Västmanland,
Munktorp kyrka AU**

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 18042

2018-05-30

Vedartsanalyser på material från Västmanland, Munktorp kyrka AU

Uppdragsgivare: Oskar Spjuth/Stiftelsen Kulturmiljövård

Arbetet omfattar ett kolprov från en undersökt stengrund. Kolet härstammar troligen från en raserad byggnad ovanpå grunden.

Provet innehåller kol från gran. Enligt årsringarnas kraftiga böjning kommer kolet från en kvist eller späd gren. Möjligen kan det innebära en tvekan om kolet kommer från byggkonstruktionen. Men kvistar inlagras även i stamved så det medför ingen uteslutning.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
L204	P1	Husgrund	0,1g	0,1g 8 bitar	Gran 8 bitar	Gran (kvist?) 32mg	

Erik Danielsson/VEDLAB
Kattås
670 20 GLAVA
Tfn: 070 34 00 645
E-post: vedlab@telia.com
www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Gran	<i>Picea abies</i>	350 år	Trivs på näringsrika jordar. Tål beskuggning bra och konkurrerar därför lätt ut andra arter	Lätt och lös men ganska seg ved. Ofta rakvuxen. Ganska motståndskraftig mot röta. Stolpar golvbrädor störar lieskaft, korgar	Bark till taktäckning. Granbarr till kreatursfoder

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomy 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färska vedprover.

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Ångströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 59

Telefax:
018 – 55 57 36

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@physics.uu.se

Uppsala 2018-07-03

Oskar Spjuth
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41
722 12 VÄSTERÅS

Resultat av ¹⁴C datering av träkol från Munktorps kyrka, AU, Munktorp 71:1, Köping kommun, Västmanland (KM18073). (p 1672)

Förbehandling av träkol och liknande material:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (8-10 timmar, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ¹⁴C-innehållet förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO₂-gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\text{‰}$ V-PDB	¹⁴ C age BP
Ua-59118	P1	-25,3	157 ± 28

Med vänlig hälsning

Göran Possnert / Lars Beckel

